

بسم الله الرحمن الرحيم

روش‌های تحقیق کاربردی

در ادبیات فارسی

علی آسمندجو تقانی

سرشناسه:	آسمند، علی، ۱۳۴۱
عنوان و پدیدآورنده:	روشهای تحقیق کاربردی در ادبیات فارسی / علی آسمند جوفانی
مشخصات نشر:	تهران: ملکان، ۱۳۸۸
مشخصات ناشری:	۲۹۲ ص -
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۵۳۹۰-۶۶-۷
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
یادداشت:	کتابنامه، ص ۲۸۸-۲۹۲ همچنین به صورت زیر نویس
موضوع:	ادبیات فارسی -- تحقیق -- روش شناسی
رده بندی کنگره:	PIR۳۳۰ / ۱۵۹۱۳۸۹
رده بندی دیوئی:	۸۵۰ / ۷۲
شماره کتابخانه ملی:	۲۰۹۷۱۴۱

عنوان کتاب:	روش تحقیق کاربردی در ادبیات فارسی
مؤلف:	علی آسمند جوفانی
ناشر:	نشر ملکان
نوبت چاپ:	اول ۱۳۸۹
ناظر فنی:	جواد مقدم
حروف نگاری:	مصطفی آسمند
طراح جلد:	جواد مقدم
لیتوگرافی:	کارا
چاپخانه:	سعیدی
صحافی:	حمید
تیراژ:	۱۰۰۰ نسخه
قیمت:	۵۰۰۰۰ ریال
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۵۳۹۰-۶۶-۷

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر برای انتشارات ملکان محفوظ است و هرگونه استفاده اعم از بازنویسی، خلاصه سازی، لوح فشرده و هر نوع تکثیر دیگر کلاً و جزئاً بدون اجازه کتبی ناسر ممنوع و قابل پیگیری قانونی است. نشانی: تهران، خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، جنب تزییرات حکومتی، پلاک ۱۳، طبقه همکف انتشارات: ۶۶۴۶۹۹۱۸ فروشگاه: ۶۶۴۶۰۹۳۴ نمایر: ۶۶۴۶۱۲۳۲ مرکز پخش: ۶۶۴۰۱۷۲۰ و ۶۶۴۷۵۷۰۲-۳

((فهرست))

فصل اول

کلیات:

- ۱۲ روش‌های شناختی -
- ۱۳ ۱. روش تحقیق جامع نگر
- ۱۴ ۲. دیدگاه هرمنوتیک
- ۱۵ ۳. روش استدلالی - عقلانی - قیاسی
- ۱۶ ۴. روش استقرایی - تفکر تجربی
- ۱۹ ۵. روش اشرافی
- ۲۰ ۶. روش الهامی
- ۲۱ ۷. روش تجربی
- ۲۱ ۸. روش علمی
- ۲۲ ۹. روش تحقیق سطحی
- ۲۴ - تحقیق چیست؟
- ۲۵ - تحقیق چرا؟ فلسفه‌ی تحقیق علمی
- ۲۶ - اهداف تحقیقات علمی
- ۳۲ - ویژگی‌های تحقیقات علمی
- ۳۴ - مشکلات تحقیقات علمی
- ۳۵ - ویژگی‌های یک محقق
- ۳۹ - پیش نیازهای تحقیق
- ۴۲ - تاریخچه‌ی تحقیقات ادبی
- ۴۶ - انواع تحقیق
- ۴۶ - فردی
- ۴۷ - گروهی

- انواع تحقیق علمی ۵۰
- بنیادی ۵۰
- کاربردی ۵۱
- عملی یا اقدام پژوهی ۵۲
- میدانی و کتابخانه‌ای ۵۴
- تداومی، طولی و مقطعی ۵۶

فصل دوم

- مراحل اجرای تحقیقات ادبی ۵۸
- ۱. انتخاب موضوع تحقیق ۵۸
- ۲. بیان مسأله ۵۹
- ۳. پیشینه‌ی تحقیق ۶۲
- ۴. فرضیه‌های تحقیق ۶۳
- ۵. جامعه و محیط تحقیق و نمونه‌گیری ۶۸
- ۶. روش‌های جمع‌آوری اطلاعات ۷۳
- ۶/۱- جمع‌آوری اطلاعات از طریق کتابخانه ۷۷
- ۶/۲- جمع‌آوری اطلاعات از طریق ابزارهای نوین اطلاع‌رسانی ۸۰
- ۶/۳- جمع‌آوری اطلاعات از طریق اسناد و مدارک سازمانی ۸۱
- ۶/۴- جمع‌آوری اطلاعات با کمک اسناد شخصی و خصوصی ۸۲
- ۶/۵- جمع‌آوری اطلاعات از طریق استنباط و ذوق ۸۹
- ۶/۶- جمع‌آوری اطلاعات از طریق مشاهده ۹۲
- ۶/۷- جمع‌آوری اطلاعات از طریق مصاحبه ۱۰۱
- ۶/۸- جمع‌آوری اطلاعات از طریق پرسش‌نامه ۱۰۷

فصل سوم

- روش‌های تحقیقات معناشناسی

- تعریف تحقیقات معناشناسی ۱۱۲
- فواید تحقیقات معناشناسی و دلیل پرداختن به آن ۱۱۴
- تاریخچه‌ی شرح متون ۱۱۷

- ۱۱۸ محاسن تحقیقات معناشناسی -
- ۱۱۹ معایب تحقیقات معناشناسی -
- ۱۲۰ انواع تحقیقات معناشناسی -
- ۱۲۰ حاشیه -
- ۱۲۱ تعلیق -
- ۱۲۳ متمم یا ذیل -
- ۱۲۴ شرح‌های بازاری - آموزشی -
- ۱۲۵ مراحل انجام تحقیقات معناشناسی -
- روش تصحیح متون**
- ۱۲۸ تصحیح در لغت و اصطلاح -
- ۱۳۰ اهمیت و ارزش تصحیح متون -
- ۱۳۱ تاریخچه‌ی تحقیقات تصحیح متون -
- ۱۳۲ ویژگی‌های مصحح متون ادبی -
- ۱۳۴ روش‌های نسخه‌برداری و اشکالات نسخه‌برداری‌ها -
- ۱۳۹ روش تحقیق در نسخه‌های خطی -
- ۱۴۱ مراحل تصحیح متون -
- روش تحقیقات انتقادی**
- ۱۴۶ تعریف لغوی نقد -
- ۱۴۶ نقد در اصطلاح -
- ۱۴۹ سابقه و تاریخچه‌ی تحقیقات انتقادی -
- ۱۵۰ فایده‌ی تحقیقات انتقادی -
- ۱۵۲ نگاه انتقادی به تحقیقات انتقادی -
- ۱۵۴ قلمرو نقد -
- ۱۵۵ موانع و مشکلات تحقیقات انتقادی -
- ۱۵۷ وظیفه‌ی محقق انتقادی -
- ۱۵۸ ویژگی‌های محقق انتقادی -
- ۱۵۹ روش تحقیق در تحقیقات انتقادی -

- ۱۶۴ روش نقد علمی
- ۱۶۴ تعیین موضوع
- ۱۶۵ تعیین حیطه‌ی پژوهش
- ۱۶۸ سنجش افکار عمومی
- ۱۶۸ تعیین ملاک‌ها
- ۱۷۲ تجزیه و تحلیل

- روش تحقیقات تطبیقی

- ۱۷۴ تعریف تحقیقات تطبیقی
- ۱۷۵ موضوع ادبیات تطبیقی
- ۱۷۷ ابزارها و الزامات محقق ادبیات تطبیقی
- ۱۸۰ تاریخچه‌ی ادبیات تطبیقی
- ۱۸۱ اهداف تحقیقات تطبیقی
- ۱۸۲ فایده‌ی تحقیقات تطبیقی
- ۱۸۴ محدوده و قلمرو ادبیات تطبیقی
- ۱۸۸ مراحل انجام پژوهش تطبیقی

- روش تحقیقات توصیفی

- ۱۹۷ تعریف تحقیقات توصیفی
- ۱۹۹ اهداف تحقیقات توصیفی
- ۲۰۰ خصوصیات تحقیقات توصیفی
- ۲۰۱ مراحل انجام تحقیقات توصیفی
- ۲۰۳ تقسیم‌بندی تحقیقات توصیفی

- روش تحقیقات علی

- ۲۰۵ تعاریف تحقیقات علی - استدلالی
- ۲۰۷ مشکلات تحقیقات علی
- ۲۰۸ ویژگی‌های تحقیقات علی
- ۲۰۸ مراحل انجام تحقیقات علی

- روش تحقیقات تاریخی

۲۱۲	تعریف تحقیقات تاریخی
۲۱۳	اهداف تحقیقات تاریخی
۲۱۴	انواع تحقیقات تاریخی
۲۱۵	نقد اسناد
۲۱۵	بیرونی
۲۱۵	درونی
۲۱۶	موانع و مشکلات پژوهش‌های تاریخی
۲۱۷	راه‌های کسب و جمع‌آوری اطلاعات گذشته
۲۱۸	ویژگی پژوهش‌های تاریخی
۲۱۸	مراحل اجرای پژوهش‌های تاریخی

فصل چهارم

۲۲۲	گزارش تحقیق
۲۲۲	عناصر و اجزای گزارش تحقیق
۲۲۲	۱. عنوان پژوهش یا اثر
۲۲۳	۲. جلد
۲۲۴	۳. صفحه‌ی عنوان
۲۲۴	۴. صفحه‌ی تقدیم و تشکر
۲۲۴	۵. صفحه‌ی تقریظ و تأیید
۲۲۴	۶. مقدمه (مطالب مقدمه، اهمیت و حجم مقدمه، انواع مقدمه، تفاوت مقدمه‌ها)
۲۲۴	۷. فهرست‌ها (فهرست آغازین، فهرست‌های پس از متن و پایانی: فهرست منابع و مأخذ، فهرست نام کسان یا اعلام فهرست آیات و احادیث، فهرست ابیات، فهرست واژگان، فهرست‌های دیگر)
۲۲۹	۸. متن (مقدمه، اهداف، اهمیت، سابقه، روش تحقیق، یافته‌های تحقیق، نتیجه‌گیری)
۲۳۱	۹. پانویس‌ها و یادداشت‌ها (پاورقی، یادداشت، روش تلفیقی، داخل متن، تعلیقات) ...
۲۳۴	۱۰. پیوست‌ها
۲۳۴	۱۱. ترتیب و توالی منطقی مطالب
۲۳۸	۱۲. نگارش اطلاعات
۲۴۱	۱۳. تحلیل اطلاعات
۲۴۳	۱۴. نتیجه‌گیری

فصل پنجم

منابع تحقیق

- ۲۴۶ - انواع منابع تحقیق
- ۲۴۷ - ویژگی‌های کتب مرجع و منابع ادبی
- ۲۴۷ - معرفی کتب مرجع و منابع ادبی
- ۲۴۷ ۱. فرهنگ‌ها
- ۲۴۹ - تاریخچه‌ی فرهنگ‌نویسی
- ۲۵۰ - انواع فرهنگ‌ها
- ۲۵۰ الف) فرهنگ‌های فارسی به فارسی
- ۲۵۶ ب) فرهنگ‌های انگلیسی به فارسی
- ۲۵۷ ج) فرهنگ‌های عربی به فارسی
- ۲۵۸ د) فرهنگ‌های عربی به عربی
- ۲ فرهنگ اصطلاحات (تعریف تفاوت بین فرهنگ لغت و فرهنگ اصطلاحات، معروف‌ترین فرهنگ)
- ۲۵۸ ۳. دایرةالمعارف‌ها (تعریف، ویژگی‌ها، مهم‌ترین دایرةالمعارف‌ها)
- ۲۶۳ ۴. کتابشناسی‌ها (تعریف، انواع، نمونه‌ها)
- ۲۶۷ ۵. تذکره‌ها (تعریف، تاریخچه، نمونه‌ها)
- ۲۷۰ ۶. تاریخ ادبیات (نمونه‌ها)
- ۲۷۲ ۷. منابع و زیباشناسی علوم ادبی (منابع علوم بلاغی، منابع علوم بلاغی عربی، منابع علوم بلاغی فارسی، منابع فنون ادبی (عروض و قافیه))
- ۲۷۴ ۸. نقد ادبی و منابع انتقادی (نمونه‌ها)
- ۲۷۷ ۹. منابع سبک‌شناسی (نمونه‌ها)
- ۲۷۹ ۱۰. منابع زبان‌شناسی (نمونه‌ها)
- ۲۸۰ ۱۱. منابع عرفان و تصوف
- ۲۸۲ ۱۲. منابع شرح متون
- ۲۸۳ ۱۳. منابع شعر و نثر فارسی
- ۲۸۵ فهرست منابع و مآخذ
- ۲۸۸

مقدمه

زندگی امروز بشر حاصل تلاش سخت‌کوشان محقق و جستجوگرانی است که برای کشف حقایق، لحظه‌ای آرام و قرار نداشته‌اند. تلاشی که بر مبنای نیاز انسانی و رفع احتیاجات و حل مشکلات او شکل گرفته است و همواره عامل کسب معلومات بوده است.

در مسیر رفع نیازهای انسانی و حقیقت‌یابی، راهی جز آگاهی دقیق از روش‌های کشف حقیقت وجود نداشته است. هر چه روش‌های کشف حقیقت بیش‌تر برای انسان آشکار شده، سیر کشف حقیقت سرعت یافته و آگاهی و معلومات بیش‌تری به دست آورده است. کتاب حاضر مجموعه‌ای از روش‌های کشف حقیقت در حوزه‌ی ادبیات است که حاصل مطالعه‌ی تمامی تجربیات انسانی در رشته‌ی ادبیات فارسی، از گذشته تاکنون بوده است. اگرچه آنچه در خصوص روش تحقیق در ادبیات فارسی صورت گرفته است پراکنده، غیرکاربردی و فاقد انسجام و ترتیب و توالی منطقی است، با این همه نگارنده سعی کرده است طی بررسی مفصل، طرح جامع تحقیق در ادبیات فارسی را در حوزه‌های مختلف ارائه دهد به گونه‌ای که مرحله به مرحله و پا به پا با محقق همراه شده و سیر تحقیق را برای محقق فراهم می‌نماید.

اگرچه تاکنون آثاری در این رشته برای محققان به عنوان روش تحقیق ارائه شده است و هر یک سهم خاصی در گسترش دانش بشری ایفا کرده‌اند، با این همه به علت این که در آثار گذشته صرفاً به یک بخش خاصی از تحقیق پرداخته شده و روند علمی و عملی در آنها رعایت نشده، فاقد جامعیت لازم بوده و می‌توان گفت این کتاب در حال حاضر جامع‌ترین روش تحقیق در حوزه‌ی ادبی است.

به لحاظ ارتباط کلیه‌ی روش‌های تحقیق در علوم انسانی با یکدیگر سعی شده است الفتی بین روش تحقیق در ادبیات با دیگر رشته‌های تحقیق در علوم انسانی فراهم شود به همین دلیل این اثر علاوه بر این که کتابی تخصصی در خصوص روش تحقیق در ادبیات فارسی است و اختصاص به دانشجویان و محققان این رشته دارد، می‌تواند برای محققین دیگر حوزه‌های علوم انسانی نیز مثر ثمر باشد.

متأسفانه در ایران، روش‌های علمی تحقیق، مشتری چندانی نداشته و در بررسی مسائل علوم انسانی و خصوصاً ادبی تحقیق علمی و هدفمند، سابقه‌ی چندانی ندارد. منابعی هم که از سوی محققان در این زمینه تألیف شده بسیار اندک است و آنچه وجود دارد به صورت ناقص، غیر جامع و بر اساس ذوق و سلیقه و بدون انجام روش‌های علمی تحقیق است.

این کتاب شامل پنج فصل مفصل است.

در فصل اول این کتاب ضمن بیان مفاهیم کلی، روش‌های شناختی در حوزه‌ی ادبیات اعم از: (استدلالی، استقرایی، اشرافی، الهامی، تجربی و علمی) اهداف و ویژگی‌های تحقیق، پیش‌نیازهای تحقیق، تاریخچه‌ی تحقیق، تحقیق بنیادی و کاربردی، تحقیق علمی یا اقدام پژوهی، تحقیق میدانی و کتابخانه‌ای، تحقیق تداومی و طولی و مقطعی آمده است.

در فصل دوم به مراحل اجرای تحقیقات ادبی، چگونگی انتخاب موضوع، بیان مسأله، پیشینه‌ی تحقیق، فرضیه‌های تحقیق، جامعه‌ی آماری، روش‌های جمع‌آوری اطلاعات از طریق کتابخانه، ابزارهای نوین اطلاع‌رسانی، اسناد شخصی و سازمانی، استنباط و ذوق، مشاهده، مصاحبه و پرسش‌نامه پرداخته شده است. در فصل سوم روش‌های تحقیق در ادبیات شامل تحقیقات معناشناسی، روش‌های تحقیق در تصحیح متون، روش‌های تحقیقات انتقادی، تطبیقی، توصیفی، علی، تاریخی، به همراه ویژگی‌ها و مراحل انجام هر یک به تفصیل مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصل چهارم نحوه‌ی ارائه‌ی گزارش تحقیق، عناصر و اجزای آن اعم از: عنوان، جلد، صفحه‌ی عنوان، مقدمه، فهرست‌ها، متن، پانوش‌ها، متن گزارش، تجزیه و تحلیل اطلاعات و نتیجه‌گیری بیان شده است.

در فصل پنجم به مراجع و منابع تحقیق شامل: لغت‌نامه‌ها، فرهنگ‌ها، دایرة‌المعارف‌ها، کتابشناسی‌ها، تذکره‌ها، تاریخ ادبیات‌ها، منابع زیباشناسی علوم ادبی، نقد ادبی، منابع انتقادی، سبک‌شناسی، زبان‌شناسی، منابع عرفان و تصوف، منابع شرح متون و شعر و نثر فارسی اشاره شده است.

در طول تحقیق به جهت رعایت امانت، بخش‌هایی که از منابع دیگر استفاده شده در پاورقی ذکر شده است. با توجه به ارتباط نزدیک روش تحقیق و آیین نگارش، سعی شده است آیین درست‌نویسی در طول تحقیق رعایت شود.

اگر چه این اثر نتیجه‌ی مطالعات کارشناسی عمیق، دقیق و طولانی در طی یک دهه است با این همه این اثر خالی از عیب و نقص نیست و از استادان و همکاران عزیز تقاضا می‌گردد که در ارائه‌ی نقاط ضعف و اشکال‌های کتاب، مؤلف را یاری کنند.

در پایان لازم است از استادان محترم و همکارانی که در ویرایش علمی ادبی، نگارنده را یاری کردند تشکر نمایم. از سرکار خاتم سیده معصومه‌ی عظمتی و فرزند عزیزم مصطفی آسمند که کار ویرایش این مهم را انجام دادند همچنین از دانشجویانی که کاستی‌های این اثر را به نگارنده یادآوری نمودند سپاسگزارم. امیدوارم این اثر بتواند به عنوان مرجعی ثمر ثمر برای دانشجویان رشته‌های ادبیات فارسی و علوم انسانی و روشی مناسب برای تحقیقات آنها باشد.

من الله التوفیق

علی آسمند جوقناتی

بهار ۱۳۸۹